

BEHEERSPLAN EIKENPROCESSIERUPS

Datum: 01-02-2021

Inleiding

De eikenprocessierups (hierna EPR) komt sinds 1991 voor in Nederland en verspreidt zich verder noordwaarts. De rups lift daarbij mee op verschuivende klimaatzones naar het noorden, die veroorzaakt worden door opwarmende temperaturen. Sinds 2019 is de EPR in Nederland explosief gestegen. Deze toename is ook te zien in Hilversum. Tot 2018 was het aantal geïnfecteerde eiken beperkt en goed beheersbaar. Na de explosieve toename in 2019 is het noodzakelijk om de EPR structureel aan te pakken. Op 28 april 2020 heeft het college het plan van aanpak 'Beheersing Eikenprocessierups' vastgesteld. Doel is om voor de komende jaren een beheersplan te hebben, die de basis vormt voor de beheersing van de EPR binnen de gemeente Hilversum. Het beheersplan is gebaseerd op de 'Leidraad Beheersing Eikenprocessierups' (2019). De lange termijn visie voor plaagbeheersing wordt verder vormgegeven bij de actualisatie van het groenbeleidsplan (Programma Groen). Deze actualisatie staat gepland voor 2021.

Aanpak 2019 en 2020

In de afgelopen twee jaar is het aantal EPR explosief gestegen. In 2019 en de jaren daarvoor, inspecteerde de boombeheerder de eiken die gevoelig zijn voor de EPR tijdens het reguliere werk. Hierdoor was de inspectie niet altijd systematisch. Met als gevolg dat op sommige plekken de bestrijding later op gang kwam omdat het langer duurde voordat nesten gesignaleerd werden. Dit leidde tot meer overlast.

In 2020 is besloten om systematisch de eiken die gevoelig zijn voor de EPR te inspecteren. Daardoor konden nesten in een vroeger stadium worden weggezogen en bleef de overlast beperkt. Het opsporen van de nesten is arbeidsintensief. In 2020 was er niet genoeg capaciteit binnen de gemeente om dit zelf uit te voeren. Daarom is het inspecteren en registreren voor een deel uitbesteed. De inspectie richtte zich eerst op de risicobomen bij scholen en speeltuinen. Door het vroegtijdig opsporen en weghalen van nesten is in 2020 ondanks de toename van de EPR de overlast minder geweest dan het jaar daarvoor.

Planning 2021

De verwachte bestrijdingsplanning voor EPR ziet er als volgt uit op basis van de ontwikkeling van de EPR. Deze planning kan schuiven afhankelijk of de eitjes eerder of later uitkomen. Dit wordt beïnvloed door de temperatuur en vochtigheid in het voorjaar. Bij een warmer voorjaar komen rupsen eerder uit hun eitjes; vooral de temperatuur in maart bepaalt de uitkomstdatum.

week nr:	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30

	Communicatie burgers
	Inspectie EPR nesten
	Curatief behandeling (weg zuigen van de nesten) volgens prioritering.

Risicoanalyse

De zomereik (*Quercus robur*), Hongaarse eik (*Quercus frainetto*) en moseik (*Quercus cerris*) zijn het meest vatbaar voor de EPR. De overlast is het grootst van juli - augustus. Vanaf begin juni heeft de EPR brandharen die bij contact huid-, oog-, en luchtwegklachten geven. De EPR schiet zijn brandharen af als hij zich bedreigd voelt. De brandharen van de rups blijven ook achter in de nesten

en worden door de wind verspreid. De brandharen kunnen tot maximaal 100 meter van een nest verspreid worden.

De beheersing van de EPR wordt gecompliceerder doordat één derde van de EPR in grondnesten leeft. Pas in juni kruipen deze rupsen omhoog de eik in om van de eikenbladeren te eten. Op dat moment hebben ze al brandharen. Deze rupsen ontpoppen zich weer onder de grond en vliegen in juli uit als vlinder.

Op plekken waar mensen langere tijd verblijven is de kans op overlast in potentie het grootst. Plekken waar mensen voor een langere tijd verblijven zijn: winkelcentra, scholen, speelplekken, begraafplaatsen, zorgcentra en belangrijke wandel- en fietsroutes. Vatbare eiken bij deze bovengenoemde locaties hebben prioriteit bij inspectie en bestrijding (zie beheerskaart).

Beheerskaart Eikenprocessierups

De eikenprocessierups kunnen we niet wegnemen uit het ecosysteem. Wel kunnen we de overlast zoveel mogelijk beperken. De overlast van de EPR kan niet geheel bedwongen worden met één type beheersmaatregel. Een aanpak op meerdere fronten is nodig. We zetten primair in op het stimuleren van natuurlijke vijanden in daarvoor geschikt groen en het wegzuigen van rupsen.

1. Natuurlijke vijanden

Natuurlijke vijanden kunnen de eikenprocessierups beheersbaar houden mits goed aangepakt. De volgende soorten eten de EPR: 1) kleine zangvogels zoals koolmezen, pimpelmezen, bonte vliegenvangers, vinken, zwartkoppen, spreeuwen, ringmussen en spechten; 2) roofinsecten zoals gaasvliegen, sluipwespen, sluipvliegen en lieveheersbeestjes en 3) vleermuizen (eten de vlinder). Plekken met genoeg ruimte en waar minder verstoring optreedt, zijn kansrijker in het stimuleren van natuurlijke vijanden dan groen waar veel mensen langs bewegen (bijvoorbeeld kleine boomspiegels bij drukke fietspaden). Op deze onrustige plekken voelen natuurlijke vijanden zich minder veilig. Zij hebben voorkeur voor een rustigere plek.

In Hilversum willen we natuurlijke vijanden stimuleren door in te zetten op een aantal maatregelen. Deze maatregelen a tot en met c worden in de bijlage verder toegelicht.

- a) Insectvriendelijker bermen door aangepast maaibeheer
- b) Plaatsen van vogelnestkasten
- c) Stimuleren van bloemenrijke vegetatie in voortuinen
- d) Plaatsen van insectenkasten met geparasiteerde nesten

Aangepast maaibeheer

Een grote plaagdruk van de EPR kan deels voorkomen worden door het groen onder en rond de eiken insectvriendelijker te maken. Dit kan door het maaibeheer aan te passen en zo de groei van inheemse bloemrijke planten te stimuleren. Insectvriendelijke bermen voorzien natuurlijke vijanden beter in hun levensbehoeften (ontwikkelingsplekken, schuilplekken, voedsel etc.), ook buiten het EPR seizoen. In 2021 wordt het beheer van 1300 are aan bermen en gazons omgevormd als uitbreiding van de pilot bij- en insectvriendelijk beheer. Samen met de reeds extensief beheerde grasvelden en bermen vormt dit de basis voor het stimuleren van natuurlijke vijanden. Onder andere de groengordel in de Hilversumse Meent heeft veel potentie om de eikenprocessierups beheersbaar te maken door natuurlijke vijanden te stimuleren door aangepast maaibeheer. De omvorming door aanpassing van maaibeheer wordt behandeld in de collegebrief Maaibeheer, Biodiversiteit en Eikenprocessierups (collegebrief 714555).

Plaatsing van vogelnestkasten

De kleinschalige proef met mees- en vleermuisnestkasten afgelopen jaar laat zien dat de omgeving Erfgooiërstraat en de Loosdrechtseweg voorziet in de levensbehoefte van mezen. Het merendeel van

de 20 nestkastjes bevatte nesten, waarvan sommige ook een tweede legsel. De vleermuiskasten waren in 2020 niet gebruikt. Op drie nieuwe plekken worden vogelnestkasten geplaatst: Kerkelandenlaan, bosje van Zeverijn en Mies Bouwmanboulevard (zie beheerskaart). Aan het einde van het broedseizoen wordt opnieuw geïnventariseerd of de kasten gebruikt zijn of niet.

Stimuleren bloemrijke vegetatie in voortuinen

Bij een laan met vatbare eiken stimuleren we bewoners om hun voortuin insectvriendelijker te maken voor natuurlijke vijanden (zie beheerskaart). Bij deze laan is er geen gemeenteground aanwezig die geschikt is om natuurlijke vijanden te stimuleren. Bij deze laan krijgen bewoners informatie over wat ze kunnen doen om hun tuin insectvriendelijker te maken en een zaad- en bollenmengsel van Stichting Steenbreek wat speciaal is samengesteld voor de natuurlijke vijanden van de EPR. Zowel de GGD als de Vlinderstichting hebben hier informatiefolders voor ontwikkeld. Hilversum is voornemens deel te gaan nemen aan de Stichting Steenbreek.

Plaatsing van insectenkasten

In sommige gevallen komt de natuurlijke plaagbeheersing niet op gang omdat nesten waarin roofinsecten hun eitjes hebben afgezet worden weggezogen. Daarom wordt op dit moment op een aantal plekken in Nederland geëxperimenteerd met het terugplaatsen van geparasiteerde nesten in speciale kisten om de natuurlijke plaagbeheersing te stimuleren (zie toelichting maatregel c). In 2021 willen we ook kijken wat de mogelijkheden zijn om in Hilversum geparasiteerde nesten terug te plaatsen in kisten. Belangrijk aandachtspunt hierbij is dat er alsnog geen hinder van brandharen kan ontstaan. De criteria voor pilotlocaties zijn: insectvriendelijke vegetatie, aanwezigheid van geïnfecteerde bomen, mogelijkheid om toegang tot de kist te beperken of toezicht te kunnen houden om kans op vernieling door vandalisme te beperken. Potentiele pilotlocaties zijn: Loosdrechtseweg, Peerlkamplaan, Sporthavenpad (in bosstrook), Havenweg of Kininelaantje, Pad Noorderweg, Bachlaan, Kolhornseweg, en het Bosje bij de husvijver.

Landelijk onderzoek bloemrijke bermen

Het exacte lange termijn effect van het verbeteren van de kwaliteit van de vegetatie wordt op dit moment onderzocht door de vlinderstichting samen met Hellingman advies en Heem. Zij voeren een meerjarige pilotstudie uit naar het effect van bloemrijke bermen op de biodiversiteit en daarmee op de natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups.

Het meerjarige experiment in Westerveld laat zien dat het stimuleren van natuurlijke vijanden resulteerde in maximaal 75 procent minder eikenprocessierupsnesten en overlast voorkwam. 80 procent van de aangetroffen nesten bleek volledig leeg gevreten door vogels of volledig geparasiteerd te zijn. In Westerveld zijn de volgende maatregelen genomen om natuurlijke vijanden te stimuleren: plaatsen van vogelnestkasten en vleermuiskasten, plaatsen van insectenkasten met geparasiteerde nesten, inzaaien en aanplanten van bloemen in de berm en een strook weiland, uitzetten van gaasvlieglarven. Westerveld laat zien dat natuurlijke vijanden de eikenprocessierups beheersbaar kunnen houden. Wel moet genoemd worden dat de testlocaties in Westerveld in het buitengebied lagen waar veel ruimte was voor het stimuleren van natuurlijke vijanden. Ook in Hilversum is het aannemelijk dat het stimuleren van natuurlijke vijanden een positief effect heeft binnen nu en de aankomende 3-5 jaar.

2. Wegzuigen (curatieve beheersing)

Ook in 2021 zal de inspectie van de EPR systematisch worden uitgevoerd, zodat nesten in een vroeger stadium weggezogen worden. Net als in 2020 zal de inspectie door de boombeheerder met ondersteuning van een gespecialiseerd bedrijf worden uitgevoerd. De inspectie richt zich eerst op risicobomen met prioriteit, zodat overlast beperkt blijft. Deze beheermethode is kostbaar, maar effectief. De methode wordt meer betaalbaar als zij gecombineerd wordt met andere beheermethodes gericht op natuurlijke bestrijding.

3. *Bacteriële bestrijding en aaltjes/nematoden*

Bestrijding met bacteriën en met aaltjes is niet wenselijk en in sommige gevallen in strijd met de Wet natuurbescherming. Bacteriën doden niet alleen EPR maar ook alle vlinders (ruim honderd soorten) die op het moment van spuiten als rups in de eiken verblijven. Bestrijding met aaltjes vereist vakmanschap. Alleen op het juiste moment en bij de juiste weersomstandigheden is het effectief. Ook aaltjes doden rupsen van andere vlinders. Hierdoor is er veel minder voedsel is voor de (jonge) vogels. Als een groot aantal rupsen, ook van andere vlindersoorten, gedood worden, neemt ook het aantal natuurlijke vijanden van de EPR af. Kortom, met bacteriële bestrijding verminder je de kansen tot natuurlijke plaagbestrijding drastisch. Bovendien is bacteriële bestrijding verboden op plekken waar wettelijk beschermde vlindersoorten voorkomen. Daarnaast doden bacteriën en aaltjes de rupsen in grondnesten niet. De beheerskaart geeft de locaties weer waar bacteriële bestrijding verboden is en ongewenst voor andere, niet beschermde vlinders.

Communicatieplan naar bewoners

Van maart – oktober worden bewoners geïnformeerd over de levenscyclus, de gezondheidsrisico's, beheersmaatregelen en bestrijding via de website en Facebookpagina van de gemeente. De website geeft ook meer informatie over hoe bewoners een melding kunnen maken door het e-formulier te gebruiken, hoe geïnfecteerde bomen gemarkeerd zijn en wat zij kunnen doen in hun direct omgeving om de eikenprocessie te bestrijden.

Van mei – augustus wanneer de overlast toeneemt en groot is, worden bewoners actief geïnformeerd over de EPR via Raadhuys aan Huis waarbij verwezen wordt naar de website voor meer informatie.

Aankomend jaar zal onderzocht worden of een online kaart ontwikkeld kan worden waar bewoners een actueel overzicht van de verspreiding van de EPR en de status van bestrijding kunnen raadplegen. Bewoners kunnen meldingen maken via dezelfde kaart.

Lange termijn

De beheersing van de EPR zal geoptimaliseerd worden door een jaarlijkse evaluatie op knelpunten in afhandeling, actie, resultaten en communicatie met bewoners. Op basis hiervan wordt de prioritering van risicobomen en de te nemen maatregelen geactualiseerd.

Biodiversiteit en een robuust stedelijk ecosysteem spelen een essentiële rol in de beheersing van de EPR en toekomstige plagen en ziektes. Daarvoor worden drie sporen gevolgd.

1. De komende jaren wordt het maaibeheer verder geoptimaliseerd. In het Programma Groen worden de bij- en insectvriendelijke beheergebieden verder uitgewerkt en uitgebreid. Dit gebeurt door ecologische, cultuurhistorische en gebruikaspecten integraal af te wegen. Deze bij-vriendelijke beheergebieden bieden ook een goede leefomgeving voor natuurlijke vijanden van de EPR.
2. Voldoende variatie in het bomenbestand helpt om insectenplagen beheersbaar te houden. In het Programma Groen wordt de boomvisie geactualiseerd en zullen kaders opgesteld worden voor het diversifiëren van bomenbestand. Onderzoek adviseert een strengere norm van 5%-10%-20% (dezelfde soort, hetzelfde geslacht, dezelfde familie) in plaats van de huidige norm 10%-20%-30%. Het is zeker niet wenselijk dat inheemse eiken geheel verdwijnen omdat ze heel waardevol zijn voor de biodiversiteit. Na de wilg, is de eik de boomsoort met de hoogste biodiversiteit van insecten, waaronder vele soorten nachtvlinders. Het diversifiëren van het bomenbestand is een langdurig proces en maatwerk. Totdat het Programma Groen is vastgesteld, zullen we bij uitval van eiken kritisch kijken of en hoe deze bomen vervangen worden. We adviseren actief bij boomaanplant bij ontwikkellocaties.

3. In het programma Groen zal de rol van tuinen in het versterken van de biodiversiteit en daarmee natuurlijke vijanden op basis van de ecologische kanskaart verder uitgewerkt worden.

Tot slot blijven we actief samenwerken met andere omliggende gemeentes en terreinbeherende organisaties (GNR en NM) om kennis uit te wisselen en de EPR op regioniveau aan te pakken. Dit gebeurt in bestaande plaagbestrijdingsoverleggen.

Financiën en capaciteit

In 2019 en 2020 waren de kosten voor de bestrijding van de EPR €50.809 en €99.505 méér dan begroot. De stijging in uitgaven in 2020 is te wijden aan een stijging in het aantal besmette bomen en aan een intensievere werkwijze, waardoor de overlast van de EPR beperkt is gebleven.

Voor de bestrijding van ziekten en plagen is structureel meer budget nodig. Daarom is in 2021 voor plaagbeheersing €60.000 euro begroot ten opzichte van €10.000 in 2019 en 2020. Deze schatting is gemaakt op onze ervaring in 2019. Op basis van de toegenomen omvang van de EPR in 2020 schatten we in dat we in 2021 20.000 euro meer nodig hebben voor de bestrijding van EPR. Dit budget wordt gebruikt voor het financieren van inspectie, bestrijding van nesten en plaatsen van mezenkasten en monitoren gebruik.

Als we niet inzetten op het voorkomen van een hoge plaagdruk blijven de kosten voor inspectie en wegzuigen van nesten de aankomende jaren hoog en stijgen mogelijk verder. Het stimuleren van natuurlijke plaagbeheersing draagt echter ook kosten met zich mee. Op de lange termijn verwachten we een kostendaling voor curatief bestrijden door het stimuleren van natuurlijke vijanden. Welke mate moet blijken uit de praktijk. Het beschikbare budget voor plaagbestrijding zal jaarlijks geëvalueerd worden om de beschikbare financiële middelen opnieuw te duiden.

Het uitvoeren van het Beheersplan Eikenprocessierups kan binnen de bestaande ambtelijke capaciteit worden gedaan. De inspectie en bestrijding wordt net als vorig jaar deels uitbesteed aan derden.

Kostenopbouw	
Bestrijding: afzuigen en afvoeren	€60.000
Inspectie en monitoring EPR	€15.000
Mezenkasten plaatsen en monitoren gebruik	€5000
Totaal	€80.000

Toelichting Bestrijdingsmethode

Toelichting maatregel a: Insectvriendelijker bermen door aangepast maaibeheer en inzaaien en aanplanten van bloemen in de berm

Een grote plaagdruk van de EPR kan deels voorkomen worden met beheersmaatregelen die de kwaliteit van de vegetatie verbeteren, zodat deze beter voorziet in de behoefte van natuurlijke vijanden. Beheersmaatregelen die de vegetatie insectvriendelijker maken zijn: het maaibeheer aan te passen en de groei van inheemse planten stimuleren. Vooral fluitenkruid en wilde peen trekken veel natuurlijke vijanden aan.

Bij het stimuleren van de vegetatie is het belangrijk om biologische streekeigen inheemse zaden en bollen te gebruiken om toevoeging van pesticiden te voorkomen en daarmee een negatief effect op net natuurlijke vijanden en hun levensbehoeften. Ook voor plantmateriaal geldt dat oorspronkelijke inheemse planten, struiken en bomen de voorkeur hebben.

Toelichting maatregel b: Plaatsen van vogelnestkasten en vleermuiskasten

De EPR wordt gegeten in alle larvenstadia door verschillende vogelsoorten. Mezen zijn de meest effectieve vogels in de beheersing van de EPR. Door het ophangen van mezenkasten zijn er meer broedmogelijkheden, waardoor de populatie mezen gestimuleerd wordt, en de overlast van de rupsen verminderd wordt. De negatieve effecten van vogels zijn minder bekend, maar ze zouden ook druk kunnen uit oefenen op populaties kwetsbare insecten.

Voor vleermuizen geldt ongeveer hetzelfde. Vleermuizen zoals de grootoorvleermuis en de laatvlieger eten de nachtvlinder van de EPR. Hierdoor krijgen minder vlinders de kans om eitjes te leggen. Dit betekent wel dat het positieve effect pas het volgende seizoen merkbaar is.

Het is belangrijk dat de nest – en vleermuiskasten goed aansluiten bij de soort en niet in de eiken zelf worden opgehangen omdat anders de EPR ze zelf gebruikt.

Het is belangrijk dat mussen, mezen en vleermuizen ook in hun andere levensbehoefte worden voorzien zoals voedsel, veiligheid (schuilplekken) en vocht. Ook de verandering in bomenbestand kan de effectiviteit van deze maatregel vergroten.

Toelichting maatregel c: Plaatsen van insectenkasten met geparasiteerde nesten

Bij deze beheersmaatregel worden geparasiteerde EPR in speciale kisten met uitvlieggaten geplaatst en in de berm op de grond in de buurt van eiken die gedurende de winter blijven staan. Bij het wegzuigen van nesten, worden de EPR door gespecialiseerde afvalverwerkingsbedrijven verbrand. Op deze manier verdwijnen natuurlijke vijanden in de oven. Door geparasiteerde nesten te behouden gedurende de winter worden de nesten als het waren gebruikt als groeiplaats voor deze natuurlijke vijanden. Op dit moment wordt er op meerdere plekken in Nederland geëxperimenteerd met het terugplaatsen van geparasiteerde nesten.

De containers en de kisten zijn beveiligd zodat er geen hinder van brandharen kan ontstaan. Wel kunnen de natuurlijke vijanden de kisten verlaten via de gleuven en gaatjes die in de buitenkist zijn gemaakt. Op deze manier kunnen zij op zoek gaan naar nieuwe rupsen om deze in een nieuwe cyclus te parasiteren. De geparasiteerde rupsen gaan dood. Uit de dode rupsen komen weer natuurlijke vijanden. Omdat natuurlijke vijanden gespecialiseerd op de EPR doorgaan mee overwinteren met de EPR en blijven de containers tot eind mei in de kisten. De meeste specialistische sluipvliegen en sluipwespen vliegen uit vanaf eind april uit tot eind mei. Eind mei, na het uitvliegen van de sluipvliegen en -wespen worden de containers uit de kisten gehaald en aangeboden ter verbranding conform de wettelijke eisen. Een bijkomend voordeel van deze kisten in de berm plaatsen, is dat ook andere volwassen insecten en geleedpotigen een plek hebben om te overwinteren, zoals gaasvliegen en lieveheersbeestjes.

Toelichting maatregel d: Stimuleren van insectvriendelijker voortuinen

Op plekken waar er weinig openbaar groen is, kunnen particulieren voortuinen bijdragen aan het stimuleren van natuurlijke vijanden. De aanwezigheid van inheemse bloemen is van levensbelang voor

insecten die leven van nectar en stuifmeel.

Een variatie aan plantensoorten die op verschillende tijdstippen tussen februari en oktober bloeien zorgen er voor dat insecten tot aan hun winterrust voedsel hebben. Vooral fluitenkruid doet het erg goed voor sluipwespen en –vliegen. Deze inheemse plantensoorten kunnen aangeplant en/of ingezaaid worden met zaad- en bollenmengsels die gericht zijn op het stimuleren van insecten. Zowel de GGD als de vlinderstichting hebben publicaties met informatie voor bewoners over wat ze kunnen doen om natuurlijke vijanden te stimuleren.